

A SZOCIÁLIS ESZME NÉPNEVELÉSÜNKBEN

ÍRTA:

ZEHERY LAJOS

I.

Attól, hogy az állam milyen körben és milyen mértékben valósítja meg azokat a követelményeket, amelyek a szociális eszme gyakorlati érvényesítésének körébe tartoznak, nagyban függ az az értékítélet, amelyet az államnak az emberi művelődés szempontjából megállapítható jelentősége felől alkotnak. Éppen ennél fogva rendkívül fontos az hogy a szociális eszme valódi jelentése minél tisztultabb megvilágításban éljen a köztudatban. A szociális eszme a társas közösségben élő ember emberminőségéből származó legegységesebb követelménynek összefoglalása. Kölcsönös vonatkozásokat teremt az egyén és a közösség tekintetében, amelyek az emberi eszmény megvalósításának legegységesebb eszközeihez és módjához, a *munkához* kapcsolódnak. A munka egyéni vonatkozásban az emberminőség legnemesebb kifejezése, az egyén és a közösség viszonylatában pedig az emberi közösség létének, fennmaradásának és fejlesztésének eszköze. Az egyén és a közösség között az emberminőség folyamánként a munkával kapcsolatban kialakuló alapvonatkozásból az egyénre az a *kötelesség* származik, hogy emberi lényének megfelelően résztvegyen a közösség céljait előmozdító, egyben az ő saját emberi lényegét is kifejezésre juttató munkában, a közösség pedig igényt szerez az egyén munkájának megkövetelésére; az egyén kötelességével szemben áll az ő igénye arra, hogy munkájával hozzájárulhasson az általános emberi rendeltetés szolgálatához, amellyel egyéniségének értékei alapján érvényre juttathassa saját emberi lényegét; a közösségre pedig az a kötelesség hárul, hogy akképen állapítsa meg szervezetét és a szervezet keretében úgy rendezze az emberi életviszonyokat, hogy a munka végzése valóban lehetséges is legyen. A munkához

kapcsolódóan jelentkező szolgálat és igény tartalmát ekképpen a *kötelesség eszméje fogja egybe*. Annak folytán pedig, hogy a kötelesség teljesítése javára, a kötelesség elmulasztása pedig terhére esik annak, akit a kötelesség terhel, a szolgálatot és az igényt összefogó kötelességteljesítést a *felelősség* eszméje látja el magasabbrendű tartalommal. Felelős az egyén önmagával és *azzal a* közösséggel szemben, amelyhez tartozik; a vonatkozások kölcsönöségénél fogva pedig a közösség felelős a közösséget alkotó egyénekkel szemben. Ebből a felelősségből folyik az erkölcsi világrend legmagasabbrendű életparancsa: az emberbaráti szeretet. – A szociális eszme legegységesebb elemei tehát: a munkához kapcsolódó kötelesség és igény, amelyeknek *egyensúlyát a felelősség* érzésében gyökerező *emberbaráti szeretet* irányítja, összhangját pedig az erkölcs parancsát, az emberiség követelményeit és az igazság eszméjét kifejező jog rendező ereje biztosítja. – Az a munka, amely az emberi eszmény megvalósításának eszköze, természetesen átfogja az ember minden életnyilvánulását és felöleli az emberi közösség létének, fennmaradásának és fejlődésének egész szövedékét. Ebben az általános fogalmi alkalmazásban munka az Isten és az ember viszonylatában a hit alázatos és bátor megvallása, a családi élet viszonylatában a szülői gondviselés és a gyermeki hála, a társadalom és az állam életében a gyámolításra szorulókat támogatása, a népesség szellemi és erkölcsi gondozása, úgyszintén az erkölcs parancsát, az emberiség követelményét és az igazság eszméjét kifejező jogszabály alkotása is.

II.

A szociális eszme ilyen értelmű felfogása alapján egy átfutó tekintetelve a népnevelésre és a népművelésre vonatkozó rendelkezésekre, meg-

állapíthatjuk, hogy jogszabályaink nagyszámú rendelkezése, intézményeink hosszú sora gondoskodik arról, hogy az ország népessége megszerezhesse a műveltség elemeit, hogy annak továbbfejlesztésével magasabb műveltséghez jusson és gyakorlati szak-képzettségre tegyen szert. – Ezek a jogszabályok az oktatás és a nevelés különböző intézményeinek körében az évszázados fejlődés folyamán fokozatosan kiszélesedő mértékben kifejezésre juttatják azt a vezérlő szociális elvet, amelynek érvényesítése biztosítja mindenki számára a műveltség elemeinek megszerzését, annak az általános műveltség teljessé tételére irányuló továbbfejlesztését, a nemzet vezetésére hivatott elemek legmagasabb fokú kiképzését, az élet minden jelentős megnyilvánulásában a megfelelő gyakorlati szakképzettség megszerzését. A jogszabályoknak és intézményeknek ebben a körében azonban legelsőrendű művelődési, egyben szociális cél az, hogy egyfelől a nemzet minden tagja kötelezően megszerezze a műveltség alap-elemeit, másfelől mindenkinek meglegyen a lehetősége arra, hogy az egyetemes emberi eszmény szellemében erkölcsi alapon felépülő, nemzeti szellemtől áthatott műveltség színvonalát egyénisége értékeinek érvényrejuttatásával minél magasabb fokra emelhesse.

Ezt az átfogó szociális célt szolgálták a múltban is azok a jogszabályok és azok az intézmények, amelyek minden gyermek szülőjét vagy más gondviselőjét kötelezik arra, hogy a gondviselése alatt álló gyermeket nyolc éven át népiskolába járassa; amelyek a népiskolai oktatást ingyenessé teszik; amelyek gondoskodnak népiskolai tanfolyamok, a forgalomtól elzárt falvakban, tanyákon és egyéb ilyen települési helyeken tanyai iskolák és úgynevezett vándoriskolák fenntartásáról, tanulóotthonokról; amelyek úgynevezett polgári iskolák útján külön intézményeket szerveznek a népesség legszélesebb rétegeinek szellemi kiművelésére; amelyek a szociális gondoskodás szellemében szervezik meg a tanonciskolákat, gondoskodván ebben a körben is a tanoncotthonokról; amelyek különleges intézményeket létesítenek a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatás és szakszerű nevelés céljára; amelyek a tanítóképzésre, a gyógyítva-nevelésre, a bábaképzésre, a testnevelésre vonatkoznak; amelyek nagyszámú jóléti intézmény (otthonok, ösztöndíjak, tanulmányi segélyek) útján a tanulás, illetőleg taníttatás anyagi terheinek csökkentéséről, továbbá az egészség ápolásának és fejlesztésének lehetővé tételéről, a szellem frissességét biztosító, úgyszintén a szellemi, kedélybeli és testi erőtényezők egyensúlyát előmozdító nemes szórakozásokról gondoskodnak a tanítás és a nevelés körében; amelyek népnevelő és nemzetfejlesztő tanfolyamok, népfőiskolák, népkönyvtárak útján gondoskodnak az iskolába nem járó népesség lelki és

szeHemi gondozásáról, a nép nemes szórakoztatásáról; végül azok, amelyek az oktatás és a nevelés egész területén gondoskodnak a valláserkölcsi alapon felépülő, szociális érzéstől és nemzeti szellemtől áthatott világnézet kialakításáról.

III.

Az ebbe a körbe tartozó jogszabályoknak különösen említést érdemlő rendelkezései az alábbiakban foglalhatók össze:-

1. Az 1868 : XXXVIII. törvénycikk 1-7. §-ai, majd az ezek helyébe lépő 1921: XXX. törvénycikk? legutóbb pedig ezeket a korábbi jogszabályokat hatályon kívül helyező 1940: XX. törvénycikk rendelkezései foglalják magukban azokat a szabályokat, amelyek minden gyermek számára, aki hatodik életévét betöltötte, kötelezővé teszik kilenc éven át az iskolabajárást. Az iskolaköteles gyermek nyolc tanéven át mindennapi népiskolai oktatásban és nevelésben, avagy hat tanéven át mindennapi népiskolai és két tanéven át mindennapi mezőgazdasági népiskolai oktatásban és nevelésben, a kilencedik évben pedig gyakorlati gazdasági oktatásban részesül; az ötödik iskolai évfolyammal kezdődő felső tagozatokba járás helyett a tanuló a vallás- és közoktatásügyi miniszter által rendelettel megjelölt közép-, illetőleg középfokú iskolákba járhat.

Az 1908: XLVI. törvénycikk 1. §-ának rendelkezése értelmében a tanítás a népiskolákban ingyenes. Az 1930: VII. törvénycikk 1. §-ának rendelkezései értelmében a népiskolába járó tanuló után annak gondviselője – kivéve a szegényeket – szociális célokra 1 pengő beíratási díjat fizet, amelyből 50 fillért az illető népiskola szegény tanulóinak tankönyvekkel ellátását szolgáló kölcsönkönyvtár létesítésére és gyarapítására, 50 fillért pedig olyan nevelőintézetek (tanulóotthonok) létesítésére, fenntartására és támogatására kell fordítani, amelyeknek célja kizáróan népiskolai tanítók gyermekeinek nevelése és ellátása.

A mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról szóló 1920: VII. törvénycikk gondoskodik arról, hogy mindenütt, ahol legfeljebb négy kilométer sugarú területen szétszórtan vagy tömörülve legalább 20 család, vagy legalább 30 iskolaköteles gyermek lakik és a körzetben valamennyi iskolaköteles gyermek befogadására alkalmas más iskola nincs, tanyai népiskola állíttassék fel. Az ilyen iskolák fenntartásának költségeit részben az állam, részben a község, részben a területileg érdekelt ingatlan-tulajdonosok viselik. – A törvény gondoskodik arról, hogy az ilyen tanyai iskoláktól messze lakó iskolaköteles gyermekek elhelyezése, ellátása és szakszerű nevelő felügyelete végett tanyai tanuló-

otthonok, illetőleg napközi-otthonok tartassanak fenn.

Az 57.436/1941. V. K. M. és a 105.986/1942. V. K. M. számú rendeletek a tehetséges falusi szegény tanulók középiskolai nevelésének előmozdításáról a javítóvizsgát tevő, illetőleg osztályt ismétlő gimnáziumi tanulóktól erre a célra szedett járulékokból alakuló anyagi támogatás, úgyszintén tandíjmentesség, ösztöndíjak és egyéb tanulmányi segélyek útján is gondoskodnak.

Kiegészítik ezeket a rendelkezéseket a tanítóképzés intézményeire vonatkozó jogszabályok, amelyek a nemzetnevelés feladatainak szolgálatára hivatott tanítói személyzet megfelelő kiképzésének körében juttatják érvényesülésre a nemzeti művelődés ügyének vezető elveit. A korábbi tanítóképző intézmények helyébe az 1938: XIV. törvénycikk állít a kulturális fejlődés követelményeinek megfelelő intézményt, a tanítóképző akadémiát, amelynek feladata az, hogy a tanító- és tanítónőjelölteket vallásos alapon és a magyar nemzeti művelődés szellemében folyó népnevelésre szakszerű elméleti és gyakorlati tanítással kiképezze.

2. Már az 1868: XXXVIII. törvénycikk gondoskodik a felsőbb népiskola és a polgári iskola felállításával (59. §) olyan iskolafajról, amely a műveltség alapelemeit nyújtó népiskolánál nagyobb műveltséget, de a főiskolai tanulmányokra előkészítő középiskolánál kevesebb és inkább gyakorlati irányú általános műveltséget közvetít. A polgári iskola igen nagy fejlődésnek indult, amit mutat az is, hogy az 1880/81 iskolai évben közel 100.000, az első világháború előtt, 1914-ben Magyarország egész területén közel 120.000 tanuló járt a polgári iskolába. Ezt az iskolafajt, – amely az elemi iskolai oktatás fölé helyezett négy iskolai évfolyamból áll – szervezi újra, az időközben felmerült gyakorlati tapasztalatok és felismert szükségletek figyelembevételével az 1927: XII. törvénycikk, akképpen határozván meg a szociális célokat szolgáló polgári iskola rendeltetését, hogy annak feladata a tanulót vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben *gyakorlati irányú általános műveltséghez juttatni* és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre, vagy pedig a középfokú szakiskolákra előkészíteni; a polgári leányiskola feladata azonfelül művelt, magyar polgári háziasszony nevelése (1927: XII. t.-c. 1. §).

3. A szociális szellemű gondoskodás eszme-körébe tartoznak a gyakorlati irányú középiskolákról szóló 1938: XIII. törvénycikk rendelkezései. Ez a törvény – a hasonló célú korábbi intézmények szerves egységbe foglalásával és erőteljes szociális szellemű továbbfejlesztésével – két új gyakorlati irányú középiskolát szervez, mégpedig a líceumot és a gazdasági középiskolát. A líceum feladata az, hogy a tanulót gyakorlati irányú műveltséghez,

a fiútanulót ezenfelül gazdasági, a leánytanulót pedig háztartási ismeretekhez, továbbá a családi és iskolai gyermekneveléshez szükséges alapismeretekhez hozzájuttassa (1938: XIII. t.-c. 3. §). – A mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi középiskolák feladata pedig az, hogy a tanulót gyakorlati irányú és gazdasági szellemű műveltséghez és az iskola különleges szakirányának megfelelően mezőgazdasági, ipari, illetőleg kereskedelmi szaktudáshoz juttassa (1938: XIII. t.-c. 32. §). Mind a líceum, mind a gazdasági középiskola természetesen főiskolai szaktanulmányokra is képesít.

A szóbanlévő gyakorlati irányú középiskolák a népesség széles rétegeit valláserkölcsi alapon álló nemzeti és szociális szellemű nevelésben részesítik és előmozdítják azt, hogy a családi élet körében, a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi életpályák terén egészséges erkölcsi, nemzeti és szociális szellemű műveltségben gyökerező szakképzettség érvényesüljön s ezáltal a népesség jólétének és boldogulásának színvonala az erkölcsi, szociális és gazdasági erősödé útján emelkedjék.

Ebben a körben érdemelnek említést a gazdasági szakképzés céljára szolgáló egyéb intézmények is, amelyek sorában kiemelkednek az ország mezőgazdasági népessége szempontjából különösen jelentőségű gazdasági iskolákra (615/1898. F. M. számú rendelet), a mezőgazdasági szakiskolákra, az ipari és kereskedelmi szakoktatás körébe tartozó intézményekre (1876: XXVII. t.-c, 16.352/1880. V. K. M. sz.r., 67.400/1920. V. K. M. sz. r., 10.216/1927. K. M. sz. r., 3845/1934 K. M. sz. r., 107.500/1929. F. M. sz. r.) vonatkozó rendelkezések, úgyszintén azok az intézmények, amelyek különböző továbbképző tanfolyamok szervezésével járulnak hozzá minél nagyobb gazdasági szakképzettség megteremtése útján a népesség gazdasági erejének s ezáltal szociális jólétének fokozásához. – Betetőzik a szóbanlévő körben érvényesülő szociális gondoskodást a gazdasági szakoktatás intézményeire vonatkozó rendelkezések (1934: X. t.-c, 25.429/1936. V. K. M. sz. r., 25.430/1936. V. K. M. sz. r., 49.742/1910. F. M. sz. r., 34.300/1939. V. K. M. sz. r., 34.500/1939. V. K. M. sz. r.).

Ez a szellem hatja át az 1922: VII. törvénycikk 73-in. §-ainak az iparostanoncok tanviszonyára és a tanszerződésre, 112-124 §-ainak a tanonciskolákra vonatkozó rendelkezéseit, amelyek az 1884: XVII. törvénycikkbe iktatott korábbi ipartörvény számos rendelkezését a gazdasági, szociális és kulturális fejlődés szellemében módosítják és kiegészítik. Ezek a rendelkezések gondoskodnak arról, hogy gyermek és fiatalkorú tanonc kiképzésére tanoncszerződést csak abban az esetben lehet kötni, ha hatósági orvosi bizonyítvány igazolja, hogy a gyermek illetőleg fiatalkorú a

szóbanlevő foglalkozásra alkalmas. – A törvény rendelkezései az iparüzés gazdasági és a kiképzés gazdaságpedagógiai céljainak egészséges szellemű szolgálatában gondoskodnak a helyes pályaválasztás intézményes megkönnyítéséről (77. §), a tanoncot alkalmazó iparos erkölcsi, szakmai, szociális és nevelői megbízhatóságáról (79-82., 92-94. §), a tanonc szociális – és ennek körében gazdasági – érdekeinek védelméről (98., 99., 103. §). Módosítják, illetőleg kiegészítik ezeket a rendelkezéseket az 1936: VII. törvénycikk 21. és 22. §-ai, amelyek a nagyobb előképzettségű iparostanoncok tanideje tekintetében tartalmazzak méltányoló rendelkezéseket, úgyszintén úgynevezett fizetési szabadságot biztosítanak a tanviszony tartama alatt is a tanoncoknak. – Említést érdemelnek a szociális szellem érvényesítése szempontjából az 1927: XXI. törvénycikk 3. §-ának hetedik bekezdésében, 56. §-ának első bekezdésében, úgyszintén a 6.000/1933. M. E. számú rendelet 1. §-ában foglalt rendelkezések is, amelyek a tanoncok betegségi és baleseti biztosítási kötelezettségéről rendelkeznek.

5. A szociális gondoskodás érvényesül a testi vagy szellemi fogyatékosokban szenvedő gyermekek szakszerű oktatásának és nevelésének céljára külön intézménynek, az úgynevezett gyógyítva-nevelő (gyógypedagógiai) intézeteknek létesítésében. A gyógyítva-nevelő intézetek egységes szervezeti szabályzatát megállapítja a 27.205/1913. V. K. M. számú rendelet, a korszerű követelményeknek megfelelően módosítja az 540-05-128/1931. V. K. M. számú és a 29.146/1932. V. K. M. számú rendelet.

6. A szociális eszme nem csupán azáltal érvényesül, hogy az oktatás és a nevelés intézményei mindenkit köteleznek a műveltség alapelemeinek megszerzésére, s hogy azt a népoktatás ingyenessége útján mindenki számára lehetővé is teszik, továbbá, hogy a legszélesebb körben biztosítják az egyéni boldogulás alapjául szolgáló gyakorlati szakképzettség megszerzését, a magas műveltség elnyerését, hanem nagyszámú és a legkülönbözőbb természetű jóléti intézmény útján anyagi támogatással is előmozdítják a tanulmányok végzését. Mind az általános, mind a szakirányú képzés körében a középfokú iskolai, a középiskolai és a főiskolai oktatás egész területén a rátermettség fokához mért tandíjkezdmények, tanulmányi segélyek, ösztöndíjak, ingyenes vagy mérsékelt díjazású tanulóotthoni helyek, tankönyvsegélyek biztosítják azt, hogy a szegénység senkit sem zárjon el attól, hogy akár a legmagasabb fokú képesítést is megszerezhesse. Ehelyütt is felemlítésre kívánkozik az, hogy a valóban tehetséges elemek tervszerű és szakszerű kiválogatása, – a népesség legszegényebb rétegeinek sorából is –, úgyszintén részükre az ingyenes tanulóotthoni helyek és tanulmányi ösztöndíjak rendszeresítése, biztosítják ezeknek a tehetséges

ifjaknak legmagasabb fokú kiképzését is. – Az anyagi természetű jóléti intézményekkel egyenlő jelentőségűek a tanulóifjúság egészségének biztosítására, fenntartására, megóvására és fejlesztésére szolgáló intézmények és berendezések. Az iskolaorvosi felügyelet a viszonyok szabta lehetőséghez képest érvényesül az elemi népiskolákban, mégpedig a falusi iskolákban is, az elhelyezkedés adta nagyobb lehetőségeknél fogva fokozottabb mértékben a középfokú, közép- és felső iskolákban.

A diákjóléti intézményekre vonatkozó jogszabályok rendelkezései természetesen nem adhatnak teljes tájékoztatást arról, hogy a tanulóifjúság testi és szellemi gondozása milyen anyagi erőforrások útján részesül hathatós szociális támogatásban, mert számos jóléti intézkedés nem általános jogszabály, hanem közvetlen rendelkezés útján érvényesül. A diákjóléti intézményekre vonatkozó jogszabályok inkább az ilyen értelmű szociális gondoskodás önállósult alakjai felől tájékoztatnak. – Ebben a körben említést érdemel az 1927: XIV. törvénycikk, amely a támogatásra különösen rászoruló közszolgálati alkalmazottak gyermekei számára rendszeresít az előző keretekhez képest jóval nagyobb mértékben különféle tanulmányi ösztöndíjakat. Ugyancsak erőteljes szociális szellem érvényesül az 1933: VII. törvénycikk 28. §-ának ebbe a körbe tartozó azon rendelkezéseiben, amelyek a hadi, illetőleg honvédelmi (11.200/1939. H. M. sz. r.) árvák és gyámoltak számára állapítanak meg tanulmányi támogatásokat. – Az 1927: XIII. törvénycikk a magas műveltség biztosítása céljából alapít belföldi és külföldi ösztöndíjakat. A 9.000/1937. V.K.M. számú rendelettel szervezett Horthy Miklós ösztöndíj-alap, az 1942: XX. törvénycikk 5. §-a alapján a nemzet szolgálatára különösképpen hivatott fiatalok nevelésére rendelt Horthy István Kollégium, az 1935: V. törvénycikk 4. §-a alapján létesült diákjóléti intézmények önálló tényezői a szociális szellemtől áthatott nevelési szervezetnek.

Az 1876: XIV. törvénycikk 27. §-a rendelkezik a népiskolák egészségügyi felügyeletéről, a szóbanlevő törvény 28., 29., 30. és 80. §-ai rendelkeznek arról, hogy a ragályos beteg tanulókat el kell tiltani az iskolalátogatástól, 33., 34. és 138. §-ai, továbbá a 30/1938. B. M. számú rendelet gondoskodik az iskolák bezárásáról ragályos betegség esetében; az 56.000/1915. V. K. M. sz. rendelet jogszabályba is foglalja azt az utasítást, hogy az iskolák tantermeinek napfényeseknek, pormenteseknek, friss levegőjűeknek kell lenniük. – Az egészségügyi követelmények egyébként az iskolák építése, berendezése, felszerelése és karbantartása tekintetében szintén nem jogszabályok rendelkezései, hanem eseti intézkedések útján, az igazgatás, a felügyelet és az ellenőrzés keretében érvényesülnek. Ebbe a körbe tartozó jogszabály az 52.231/1933. V. K. M. sz. rendelet

is, amely bevonja az iskolák egészségügyi ellenőrzésébe a zöldkeresztes védőnőket. Az eseti intézkedések mellett egyebek közt az 1934: XII. t.-c. 13. §-a, a 110.611/1938. V. K. M., a 14.532/1939. V. K. M., a 136.440/1939. V. K. M. számú rendeletek tökéletesítik az iskolaorvosi szolgálatot, a 12.663/1933. V. K. M. számú rendelet pedig a korszerű követelményeknek megfelelően megállapítja az iskolaorvosok és az egészség-tanítók egységes képesítésének szabályait.

7. A szociális eszme érvényesítésének szempontjából az oktatás és a nevelés körében kiemelkedő jelentősége van azoknak az intézményeknek, amelyek az emberi egyéniség teljességének körébe tartozó készségek és képességek nevelő kialakítása útján közvetlenül is közrehatnak a szociális érzés kifejlesztésére és megerősítésére, végeredményben arra, hogy az emberi szolidaritás eszméje, a kölcsönös támogatás, a gyámolító gondozás a család körében, az iskolai életben, a nagyobb emberi közösségekben, a társadalomban, a népesség legszélesebb rétegeit átható vezető elvként az emberi élet viszonyainak körében valósággal érvényre jusson. Önálló intézménye ennek a szociális gondolatnak a cserkész-; érvényesül azonban a szociális szellemre nevelés a tanítás és nevelés egész területén. Jelentősége van ennek az alapgondolatnak a levanteintézményben s a szociális érzés számottevő önálló gyakorlati megnyilvánulására nyílik alkalom a testnevelés körében és a sportoktatás önállósult intézményében. A cserkészmozgalom több évtizedes múltra tekint vissza; a testgyakorlás kezdettől fogva együtt jár az iskolai tanítással; az a nagyszámú jogszabály - amely az úgynevezett testnevelés, a cserkész- és levanteintézmények és az ifjúsági sport tekintetében tartalmaz különböző, főképpen a szervezetre vonatkozó rendelkezéseket (ezek sorában említésre méltók: a testnevelés és az ifjúsági sport tekintetében az 1921: LIII, az 1924: III., az 1925: III. t.-c, a 9.000/1924. V. K. M., a 35.000/1925. V. K. M., az 5.520/1941. M. E. sz. rendeletek, a cserkész- és levanteintézmények tekintetében az 1921: LIII t.-c. 3. §-a, az 1939: II. t.-c. 6-13. §-ai, a 70.000/1940. M. E., a 197.496/1921. V. K. M., a 365.828/1939. B. M., a 86.119/1925. V. K. M. számú rendeletek) – nem azt jelenti, hogy azok a célkitűzések, amelyek a szóbanlévő intézmények alapgondolatainak körébe tartoznak, ne érvényesültek volna már régebben is az oktatás és a nevelés rendszerében, hanem azt mutatja, hogy a magyar állam ezen a téren is lépést tartott a korszerű követelményekkel.

8. A népesség általános és szakirányú műveltségének ügyét karolja fel az a közhatalmi, társadalmi és egyházi tevékenység, amely az iskolákból kikerült népesség szellemi gondozását öleli fel. Ez a tevékenység kiterjed a népesség általános műveltségének

fejlesztésére ismeretterjesztő előadások tartásával, -rádió útján is -, művelődési intézmények bemutatása, ilyen intézmények látogatása, könyvtárak használata, kirándulásokon, színelőadásokon, filmelőadásokon való részvétel útján; a hivatásbeli, foglalkozásbeli, szakmai arravalóság fokozására irányuló tevékenység főképpen gyakorlati, továbbképző tanfolyamok rendezése útján érvényesül; az erkölcsi és a világnézeti nevelés, a szellemi fejlesztés és a hivatásbeli, foglalkozásbeli, szakmabeli tökéletesítés célját egyaránt felölelő szociális intézmények: a népfőiskolák. – Ez a népművelési szociális tevékenység általános jogszabályban ki nem fejezett szervezési tevékenységben jelentkezik; az erre vonatkozó közhatalmi tevékenységet érintik, annak működési kereteit határozzák meg: az 1935: VI. törvénycikk 3. §-a, amely az iskolán kívüli népművelés igazgatásáról rendelkezik; a 123.500/1922. V. K. M. számú rendelet, amely az Iskolán kívüli Népművelés Országos Bizottságának szervezetét határozza meg; a 76.800/1933. V. K. M. számú rendelet, amely az iskolán kívüli népművelés korszerű irányelveit juttatja kifejezésre; a 93.000/1924. V. K. M. számú rendelet, amely az iskolán kívüli népművelési előadásokról és tanfolyamokról rendelkezik; a 139.876/1922. V. K. M., a 75.100/1933. V. K. M., az 1503/1923. V. K. M. számú rendeletek, amelyek az iskolán kívüli népművelés céljára szolgáló helyiségeket biztosítják; a 76.300/1934. V. K. M. és a 89.000/1935. V. K. M. számú rendeletek, amelyek népkönyvtárakról és vándorkönyvtárakról gondoskodnak.

9. Az egyéni jólétnek érületi, egyben azonban anyagi vonatkozású alapja a lelki alkat egyensúlya: az a lelkiállapot, amelyben az egyén gátlás nélkül tudja érvényrejuttatni képességeit. Felismert előfeltétele a lelki alkat egyensúlyának a test és a szellem többirányú, felüdítő foglalkoztatása. Ezt az elvet széles területen érvényesítik azok a szociális intézmények és berendezések, amelyek a testi munkások tekintetében is gondoskodnak a népesség nemes szórakoztatásáról, a felüdítő testedzésről. A gyári és ipari vállalatok, nagyszámú alkalmazottakat foglalkoztató szervezetek és intézmények jogszabályok rendelkezése nélkül is tartanak fenn alkalmazottaik részére szórakoztató, üdülő, test- és lélekedző intézményeket.

10. Messze kiható jelentősége van a szociális szellem érvényesülése szempontjából az 1940: XXIII. törvénycikk 5. §-ának, amely szerint a minisztérium a közszolgálat egyes ágazataiban való alkalmazás előfeltételeként elrendelheti annak igazolását, hogy a pályázó meghatározott ideig szociális munkát végzett és amely intézményesen meg is szervezi a szociális képzést annak elrendelésével, hogy a hazai egyetemek mellett és azzal kapcsolatban szociális tanfolyamokat kell szervezni. Ezeket a rendel-

kezéseket hajta végre a 4810/1942. M. E. számú és a 800/1942. B. M. számú rendelet.

11. A népművelés és a népnevelés szociális vonatkozásainak feltárását betetőzi azoknak a rendelkezéseknek megemlítése, amelyek vallás erkölcsi vonalon gondoskodnak arról, hogy a boldogulását munkáló állampolgár egyben fenntartója és fejlesztője is legyen annak a közösségnek, amelyhez tartozik. Ennek legmélyebb alapja a vallásos talajon felépülő tiszta erkölcs. Ez az elv a magyar nemzet lelkületében kezdettől fogva kifejezésre jutott és érvényesült az élet minden viszonylatában. Megközelítően sem volna teljes az erkölcsi védelemre vonatkozó tájékoztatás azokra a jogszabályokra utalással, amelyek büntetendő cselekményekké nyilvánítják az erkölcsi érzület megsértését, amelyek a magánjogi viszonyok körében intézményes védelemben részesítik a jogviszonyban álló s védelemre szoruló személyek erkölcsiségét, amelyek főképpen a munkaadókat kötelezik az alkalmazottak erkölcsiségének megvédésére s az oltalom céljából szükséges intézkedések megtételére, amelyek nemzetközi térre is kiterjesztik a védelmet a leánykereskedés, a nőekkel és gyermekekkel űzött kereskedés, a szemérem-sértő közlemények forgalmának elnyomása tekintetében, amelyek eltiltják az ifjúságot az erkölcsi fejlődésre hátrányos nyilvános helyiségek látogatásától, szeszes italok és egyéb ártalmas szerek használatától, az erkölcsiségükre veszélyes munkára vagy erkölcsiségükre veszélyt jelentő körülmények között munkára alkalmazástól. Az, hogy pl. az 1895: XLIII. törvénycikk 26. §-a mondja ki, hogy minden gyermeket valamely bevett vagy elismert vallásban kell nevelni, semmiképpen sem jelenti azt, hogy ez a vallás-erkölcsi tartalmú szociális elv ebben a vonatkozásban csupán az 1895: XLIII. törvénycikk hatálybalépésétől kezdve érvényesül a magyar nemzet életében.

Éppen annál fogva, hogy a magyar nemzeti jogrendszernek egyik legsajátosabb intézménye a

szokásjog, jogszabályainkról, intézményeinkről, tehát arról a szellemről is, amely a magyar nemzet jogalkotó lelkületét áthatja, az írásba foglalt rendelkezések korántsem hű, annál kevésbé teljes, legfeljebb tájékoztató képet adhatnak. Fokozottabban jelentkezik ez a tétel a népművelés és a népnevelés szociális vonatkozásai körében annál fogva, hogy számos olyan intézmény, szervezet, berendezés avagy intézkedés, amely ebben a körben a szociális szellem érvényesítésének kétségtelen bizonyítéka, nem jogszabályban, vagy egyáltalában nem jut kifejezésre. A magyar jogszabályok és intézmények szociális vonatkozásait feltűntető összefoglalás helytálló értékelése szempontjából ezt a tételt nem lehet figyelmen kívül hagyni.

IV.

Ennek az átfutó szemlélődésnek keretében nem terjeszkedhetem ki arra, hogy a nevelés és a tanítás anyagában milyen mértékben érvényesül már most is a szociális szellem és milyen körben, irányban és mértékben vannak ezen a téren még további feladataink. Utalok ebben a vonatkozásban *Földes Bélának* a Szociális Szemle hasábjain a közelmúltban megjelent rendkívül figyelemreméltó tanulmányára¹, megemlítvén, hogy ennek a kérdésnek további tanulmányozását magam is külön alkalomnak tartom fenn.

A szociális gondolatnak a nemzetnevelés rendszerében való érvényesülése szempontjából végzett szemlélődést azonban bizvást összefoglalhatjuk abban a megállapításban, hogy hazánk ezen a téren is méltó helyet foglal el azoknak a nemzeteknek a sorában, amelyek az emberi eszményt a nép nevelése és művelése terén is folytonos előrehaladással szolgálják.

¹ 1941. II. évfolyam 2. szám, 1. 1.